

ניצוצות ל"ג בעומר

יום ל"ג בעומר, כיום של חגיגה, צומח מן הריק המוחלט. אין היום מוזכר לא בתורה ולא בתלמוד, ובכל אופן, מנהגי החגיגה שבו, שאין כדוגמתם בימים אחרים, מקיפים קהילות רבות ומנהגים שונים ומשונים. משהו ממנהגי אשכנז לפניכם.

מנהגי וורמייזא – לר' יוזפא שמש

ל"ג בעומר – יומא דמפגרי ביה רבנן – בטלים תינוקות של בית רבן והמלמד נותן לכל תינוק יין שרף ולק"ח טוב בצאתו מבית הכנסת מכיסו ולא מכיס התלמידים.

הערה: המינוח 'יומא דמפגרי ביה' שאול מן התלמוד: תלמוד בבלי מסכת שבת דף קכט עמוד ב:

אמר רב יוסף: כי הוינן בי רב הונא, יומא דמפגרי ביה רבנן אמרי האידינא יומא דשפמי הוא ולא ידענא מאי אמרי. ורש"י מבאר: יומא דמפגרי ביה רבנן - שהיו התלמידים מתעצלין מלבא בבית המדרש קרי ליה יומא דשפמי, כלומר: היום הזה אבד לו, ואין בו תועלת.

מנהגי מהרי"ל – על פי ספר המועדים עמוד 343

...היה עוד יום אחד מיוחד לבחורים לענג נפשם הוא יום ל"ג בעומר שבו משתעשעים בשיחות נאות ובטיוילים מחוץ לעיר, במשחקים של ריצת רגלים...

מה יכול להצדיק שעשועים לא רגילים כאלו?

אחד המקורות החשובים כרקע לל"ג בעומר נוגע לאירועי האסון שאירעו בימי הספירה ששימשו בסיס לדיני האבלות שבה. צריך לדעת כי ימי הספירה על פי המבואר במקרא הינם ימים של התעלות, ואולי אף תענוג, כפי שמציע זאת הרמב"ן בפירושו לתורה:

רמב"ן ויקרא פרק כג פסוק לו

וצוה בחג המצות שבעה ימים בקדושה לפניהם ולאחריהם כי כולם קדושים ובתוכם ה', ומנה ממנו תשעה וארבעים יום שבעה שבועות כימי עולם, וקדש יום שמיני כשמיני של חג, והימים הספורים בינתיים כחולו של מועד בין הראשון והשמיני בחג..

אולם ימים אלו נכנסו לתודעה ההיסטורית שלנו אחרת. הבסיס לדבר הוא סוגיית התלמוד במסכת יבמות. שימו לב למכלול של הסוגיה.

תלמוד בבלי מסכת יבמות דף סב עמוד ב

תניא, רבי יהושע אומר: נשא אדם אשה בילדותו - ישא אשה בזקנותו, היו לו בנים בילדותו - יהיו לו בנים בזקנותו, שנא': [קהלת י"א] בבקר זרע את זרעך ולערב אל תנח ידך כי אינך יודע אי זה יכשר הזה או זה ואם שניהם כאחד טובים; ר"ע אומר: למד תורה בילדותו - ילמוד תורה בזקנותו, היו לו תלמידים בילדותו - יהיו לו תלמידים בזקנותו, שנא': בבקר זרע את זרעך וגו'. אמרו: שנים עשר אלף זוגים תלמידים היו לו לרבי עקיבא, מגבת עד אנטיפרס, וכולן מתו בפרק אחד מפני שלא נהגו כבוד זה לזה, והיה העולם שמש, עד שבא ר"ע אצל רבותינו שבדרום, ושנאה להם ר"מ ור' יהודה ור' יוסי ורבי שמעון

ורבי אלעזר בן שמוע, והם הם העמידו תורה אותה שעה. תנא: כולם מתו מפסח ועד עצרת. אמר רב חמא בר אבא, ואיתימא ר' חייא בר אבין: כולם מתו מיתה רעה. מאי היא? א"ר נחמן: אסכרה. [רש"י: ב"ן מלאנ"ט, דלקת הגרון]

מה תורת המעטפת [סוגיית 'בבקר זרע ולערב אל תנח'] לענין האבלות בימי הספירה? מדוע אם כן ל"ג בעומר הוא דווקא יום שמחה? מקור ראשוני לכך בדברי ר' מנחם המאירי:

פירוש מאירי על התלמוד:

וקבלה מיד הגאונים שיום ל"ג בעומר פסקה המיתה ונוהגים מתוך כך שלא להתענות בו. אולם יש שהאינטואיציה הראשונית שלהם ביחס ל"ג בעומר קשורה דווקא בדמות אחרת, גיבור ואריה...

בר כוכבא - מילים: לוין קפניס לחן: מאיר ועירא

איש היה בישראל,	היום אחד קרה מקרה -	אך דעו נא, בר כוכבא
בר כוכבא שמו.	הה, מקרה עצוב -	מה גיבור ועז!
איש צעיר גבה קומה,	בר כוכבא נפל בשבי	אך קפץ על האריה
עיני זוהר לו.	והושם בכלוב.	וקל כנשר מס.
הוא היה גיבור	מה נורא כלוב זה,	על הר וגיא הוא שט,
הוא קרא לדרור,	בו שאג אריה!	ודגל דרור ביד,
כל העם אהב אותו,	אך ראה את בר כוכבא -	כל העם מחא לו כף:
זה היה גיבור!	התנפל האריה.	בר כוכבא, הידד!
גיבור!	אריה!	הידד!

הערה מחקרית קלה: הזיקה שבין האריה לבר כוכבא לא מופיעה במקורות הקדומים. היא ידועה לראשונה רק מאמצע המאה ה-19. יש סברה שהתעצמות הספור [לווין קפניס] קשורה להילה סביב דמות טרזן בקרב הצברים הראשונים יושבי הארץ. על התיאוריה והקונספירציה ניתן למצוא:

<http://www.notes.co.il/eshed/5890.asp>

מקור נוסף לחגיגת ל"ג בעומר הוא הילולת רבי שמעון בר יוחאי. חגיגה זו הנערכת על קברו בשמחה- ומדורות חוללה ביקורת קשה אצל פוסקי ההלכה [אשכנזים בעיקר] הנמצאים רחוק מצפת...

שואל ומשיב מהדורא חמישית סימן לט

ותמהתי דהרי אדרבא במות צדיק וחכם יש להתענות, ואנו מתענין על מיתת צדיקים ואיך נעשה יו"ט במות רבנו הגדול רשב"י. ובמות מבחר היצורים משה רבינו ע"ה אנו עושין [תענית] ז' באדר בכל שנה. ואם הזוהר קראו הילולא דרשב"י, היינו שמחה היא לו שהלך למנוחה, אך אותנו עזב לאנתה.

רבי יוסף שאול נתנזון היה אחד מהרבנים המשיבים המפורסמים של המאה ה-19. הוא נולד בפולין (1810). בשנת 1857 נתמנה לרבה של הקהילה הידועה למברג (לבוב), ובמהרה נודע כאחד מגדולי ההלכה שבדורו, עקב ידיעותיו הרחבות בתלמוד וספרי הפוסקים. הוא כתב חיבורים רבים. סדרת תשובותיו, שואל ומשיב, המורכבת מששה כרכים עבי כרס, נודעת כחיבור בעל סמכות הלכתית חשובה. למרות התנגדותו לתנועה החסידיית, הוא היה

ביחסים טובים עם ראשי החסידות. הוא כתב ספרים על התנ"ך, השולחן ערוך, המשנה, וכן ספרים רבים אחרים. כמו כן כתב למעלה משלוש מאות הסכמות לספרים שונים בדורו. הוא נפטר בשנת ה"א תרל"ה (1875).

אבל באמת הרבה יש לדבר בזה על מה שנהגו לשרוף בגדים עליו בל"ג בעומר והם עוברים על כל תשחית. והרבה יש לדבר בזה, ומה אעשה כי בעונותינו הרבים לא ישמעו בזה לקול המורים. ופשיטא שבימי האר"י ושאר קדושים אשר בארץ לא היו עושים רק לימוד על קברו ותפילות ותחנונים ופשיטא שהבית יוסף וסיעתו לא היו מניחים לעשות כזאת, ורק אחר כך נתחדש המנהג ואחר כך חשבו למנהג קדום ומתייראים שלא יעשו ח"ו (אם לא יעשו ההדלקה וההילולא). ואני ערב להם שאם היו לוקחים אותו ממוך והיו מפרנסים עניי ארץ ישראל בזה, שיותר היה ניחא לרשב"י והנאה לו והנאה לעולם.

משיב על הביקורת ומיישב את המנהג – רב [ספרדי] היושב קרוב לארץ הקדש [בגדד], ואף מבקר בה:

שו"ת תורה לשמה סימן ת

והנה בזה תדע כי מנהג ישראל שהולכים בליל ל"ג לעומר למירון ושם מדליקים חתיכות בגדים חשובים לכבוד הרשב"י זיע"א אין לפקפק על זה מאחר שהם מתכוונים לשם מצוה אין כאן חשש כל תשחית ומנהג ישראל תורה הוא ועוד תדע שהרי נוהגים להדליק כמה נרות בבית הכנסת גם ביום ואעפ"י שאין המקום מאיר באורם דשרגא בטיהרא מאי אהני ובפרט מקום שאינו מקורה ואורו רב ביממא ואור השמש זורח בתוכו ועכ"ז אין בזה חשש משום כל תשחית מפני שהם מדליקים לכבוד בית הכנסת או לכבוד הצדיקים זיע"א.

רבי יוסף חיים בן אליהו אל-חכם - בן איש חי נולד בבגדד (?1835) לא כיהן ברבנות העיר, אלא היה דרשן גדול, ולדרשותיו נאספו אלפים. הוא חיבר עשרות ספרים בכל שטחי התורה, כאשר עיקר פרסומו בא לו מחיבוריו בקבלה ובהלכה. ספרו בן איש חי מהווה מעין קיצור שלחן ערוך, כולל דברי קבלה, הלכה ומנהג, והוא נפוץ מאוד בשימוש אצל עדות המזרח עד היום. נוסח התפילה הספרדית הנמצא בשימוש כיום אצל עדות המזרח בא ממנו, ובו הוא הכניס גורמים קבליים מתורת האר"י לתוך התפילה. בספר תשובותיו, רב פעלים, מתגלה המהרי"ח כפוסק גדול, אשר השיב לבני עירו וארצו, ואף לקהילות בכל המזרח הרחוק - הודו, סינגפור, צילון, קורדיסטן ועוד ועוד, וחומר הסטורי רב יש בספריו על ההווי בקהילות הללו. הוא ביקר בארץ ישראל והתקבל בכבוד רב ע"י הרבנים והחכמים בארץ. ר' יוסף חיים נפטר בשנת ה"א תרס"ט (1909).

עוד מנהג ייחודי נשזר ביום ל"ג בעומר, מנהג שנטען במשמעויות [ואולי אף איבד כמה] במרוצת הדורות. חשוב לציין כי זמנו של מחבר הספר תחילת המאה ה-19 – כמצויין בהערה בצד:

בני יששכר חודש אייר מאמר ג אות ד

מנהג ישראל אשר התלמידים בני בי רב יורו בקשת ביום הזה.

רבי צבי אלימלך שפירא ממונקאטש - דינוב, אדמו"ר חסידי תקמ"ג-תר"א (1783-1841). בנו של ר' פסח לנגזם. מוכר על פי חיבורו המפורסם "בני יששכר".

מנין חוברת הקשת לל"ג בעומר? מחשבות ראשונות קשורות למסורת זוהרית המתוארת בלשונו של ר' אלעזר בנו של רבי שמעון בר יוחאי:

זוהר כרך א (בראשית) פרשת נח דף עב עמוד ב

א"ל ההוא יודאי כך אמר לי אבא
 כד הוה מסתלק מעלמא לא תצפי
 לרגלי דמשיחא עד דיתחזי האי
 קשת בעלמא מתקשטא בגווני
 נהירין ויתנהיר לעלמא, וכדין צפי
 ליה למשיח.

תרגום חופשי:
 אמר לי אותו יהודי: כך אמר לי אביך
 [רשב"י] כשאסתלק מן העולם, לא תצפה לרגלי
 משיח עד שתראה בעולם קשת זו המתקשטת
 בצבעים מאירים ויאיר לעולם ואז צפה למשיח.
 אולם הקשת שזורה בחיי רשב"י בהקשרים
 נוספים - למשל:

מדרש תהלים (בוכר) מזמור לו ד"ה [ח] [דבר אחר

מעשה ברבי יהושע בן לוי שהיה אליהו זכור לטוב עוסק עמו בדברי תורה, והיו עסוקין במדת ר' שמעון בן יוחאי, ונתקהה ר' יהושע בן לוי בדבר הלכה, אמר לו אליהו מבקש אתה לשאול לר' שמעון בן יוחאי, בא ואני מעמיד אותו לך, מיד הלכו וקרא אליהו לר' שמעון בן יוחאי, מיד ענה אותו, אמר לו ר' יהושע בן לוי בא לשאול לך בהלכה, ולא חפץ, אמר לו אליהו כדאי הוא ר' יהושע בן לוי לראותך, צדיק הוא, אמר ליה אילו היה צדיק לא היה נראה הקשת בימיו, שכל ימיו של ר' שמעון בן יוחאי לא נראתה הקשת...

מדוע לא נראית הקשת בימיו?

אולי רמז אחרון יש במנגנון הספירה הקבלית - ספירות. מעמדו הייחודי של ל"ג בעומר מתבאר אצל היעב"ץ כקשור לספירת הוד שהוד - שהיא ספירת יומו. פרשנות לכך ניתן למצוא בדברי הרב קוק:

הרב אברהם יצחק הכהן קוק, עולת ראייה ח"א עמודים רלג-רלד

והנצח, "זו ירושלים. וההוד, זו ביהמ"ק" (שם).
 ...העז הלאומי של המלוכה מקושר עם ירושלים, ששם יש בו כסאות לבית דוד. החוסן הלאומי הישראלי פגש בדרכו מכשולים רבים, ועוד הוא עלול לפגש, וכולם ינצח בעז ד' ויעמד לנצח. נבדל מזה הוא רוח ד' אשר על ישראל, שהוא עתיד להיות לאור עולם, בו אין תכונת הפגישה של התנגשות להתפשט בכחו, כי לא נצטוינו לשאת חרב ומלחמה ולקרא בשם ד' לעמים לא ידעוהו, כי אם כאשר יגדל שם ישראל, ועמים רבים יראו את ההוד והתפארת הקדושה, ושלוש העולמים הנמשך מהוד דעות נשגבות כאלה, שבהם רפודה קדושתן של ישראל, בלא פגישה של התנגשות, ובלא התגברות, ירוצו לבקש את ד' אלהי ישראל. א"כ ב"המ"ק, מקום האורה, לא בנצח יתגבר, לא בהוראת נצוח, המורה התגברות של פגישה על ההתנגדות, כ"א בהוד הנתון עליו, ברוח החן והקדושה, לפניו יכרעו איים, ועמים רבים יבקשו פני ד' בהר ציון, ע"פ תביעה הבאה מהכרה פנימית מצדם, שזהו ערך פעולת ההוד, כהוד מלכות הנתון על מלך רב צדק ואביר חכמה, שמאבה ורוממות נפש ירוצו הכל להכנס תחת דגלו.

סכום - חגיגת ל"ג בעומר היא.....